

Zygmunt Włodzimierz Pyzik

Relikty osady średniowiecznej w Pawłowie, woj. kieleckie

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 15, 307-314

1986/1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZYGMUNT WŁODZIMIERZ PYZIK

RELIKTY OSADY ŚREDNIOWIECZNEJ W PAWŁOWIE, WOJ. KIELECKIE

1. Przedmiotem niniejszego opracowania są relikty osady średniowiecznej, na które natrafiono w 1979 r. podczas kopania dołu fundamentowego pod nową plebanię w Pawłowie. Znalezionymi przypadkowo materiałami archeologicznymi zaopiekował się miejscowy proboszcz ksiądz Jan Gogacz, który o ich odkryciu zawiadomił Muzeum Narodowe w Kielcach. Skutkiem tej informacji 26 września 1979 r. autor wraz z dr Eligią Gąssowską dokonali autopsji odkrytego stanowiska archeologicznego, podczas której stwierdzono konieczność przeprowadzenia na odkrytym obiekcie ratowniczych badań wykopaliskowych. Przeprowadził je autor na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach w dniach 4–8 sierpnia 1980 r.

2. Odkryte i następnie zbadane pod względem wykopaliskowym stanowisko archeologiczne znajdowało się w odległości kilkunastu metrów na zachód od kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela. Jest to obiekt murowany, neogotycki, wzniesiony w XIX w. na miejscu drewnianego kościoła spalonego w roku 1836. Pierwotny kościół wzmiankowany w 1326 r. (*Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, t. III, zeszyt 2, Powiat iłżecki, Warszawa 1957, s. 13).

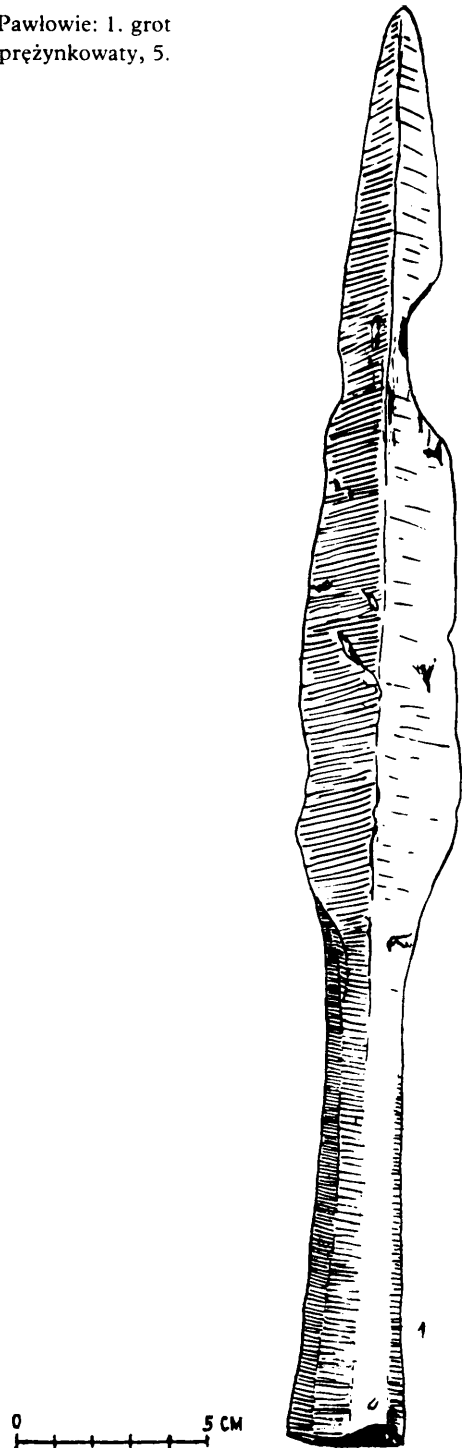
3. Pawłów leży na północno-wschodnim przedłużeniu pasma Wzgórz Sieradowickich. Teren Pawłowa w rejonie kościoła zbudowany jest w podłożu przez skały triasu dolnego wykształcone jako piaskowce, mułowce i ilowce łupkowe. Na skałach litego podłoża leżą osady czwartorzędowe późnoplejstoceniowe. Są to lessy z okresu zlodowacenia bałtyckiego (powyższe dane geologiczne zawdzięczam drowi Zbigniewowi Kowalczewskiemu, za które składam Mu serdeczne podziękowanie).

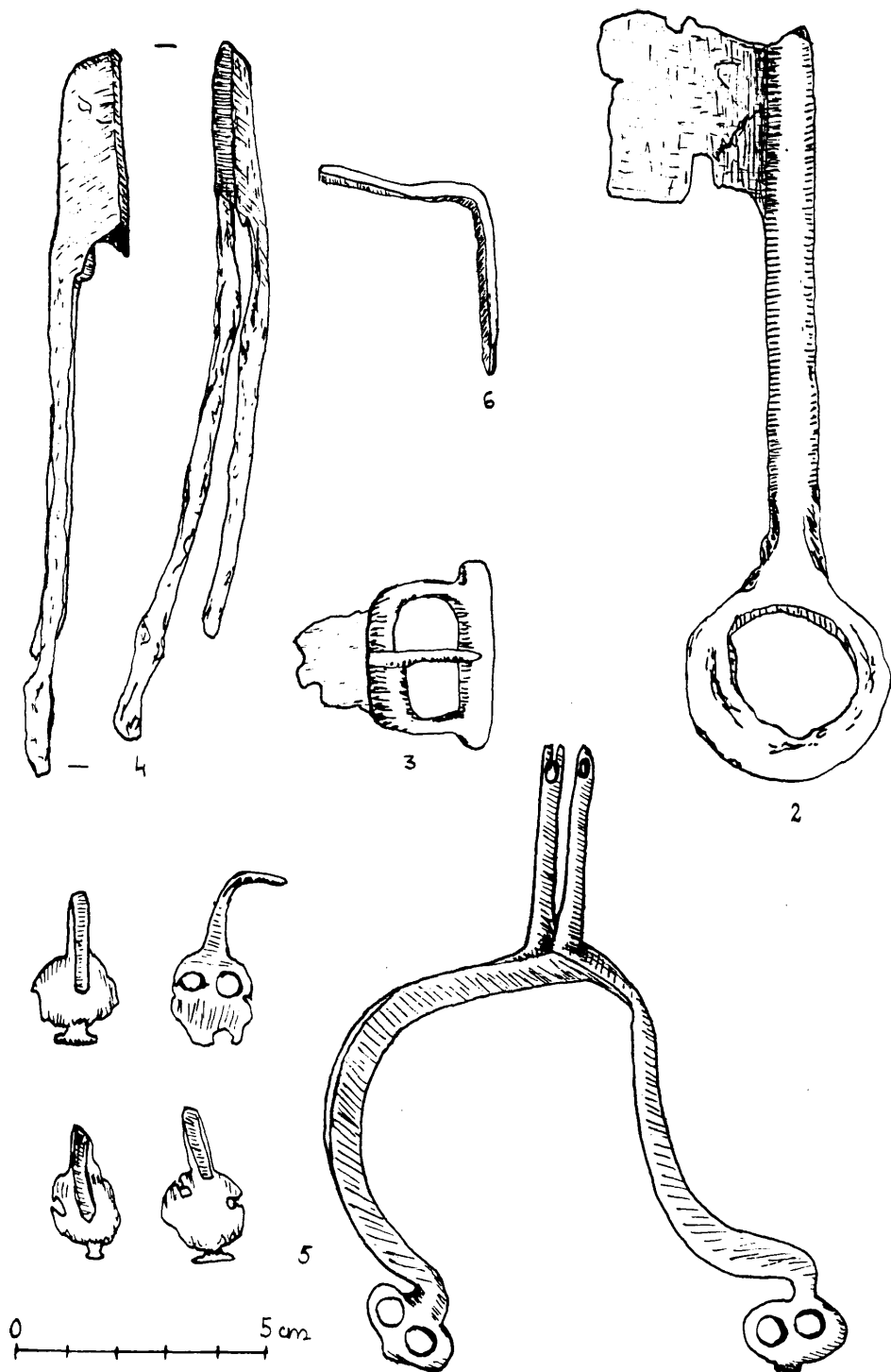
Kościół pawłowski posadowiony jest w niższej części zbocza płaskiego wzniesienia, którego wierzchołek znajduje się na południe od niego. Na północny wschód od kościoła rozwija się w morfologii wąskie obniżenie wyraźnie zaznaczone w terenie. Odkryte relikty średniowiecznej osady znajdowały się na wysokości około 285 m n.p.m.

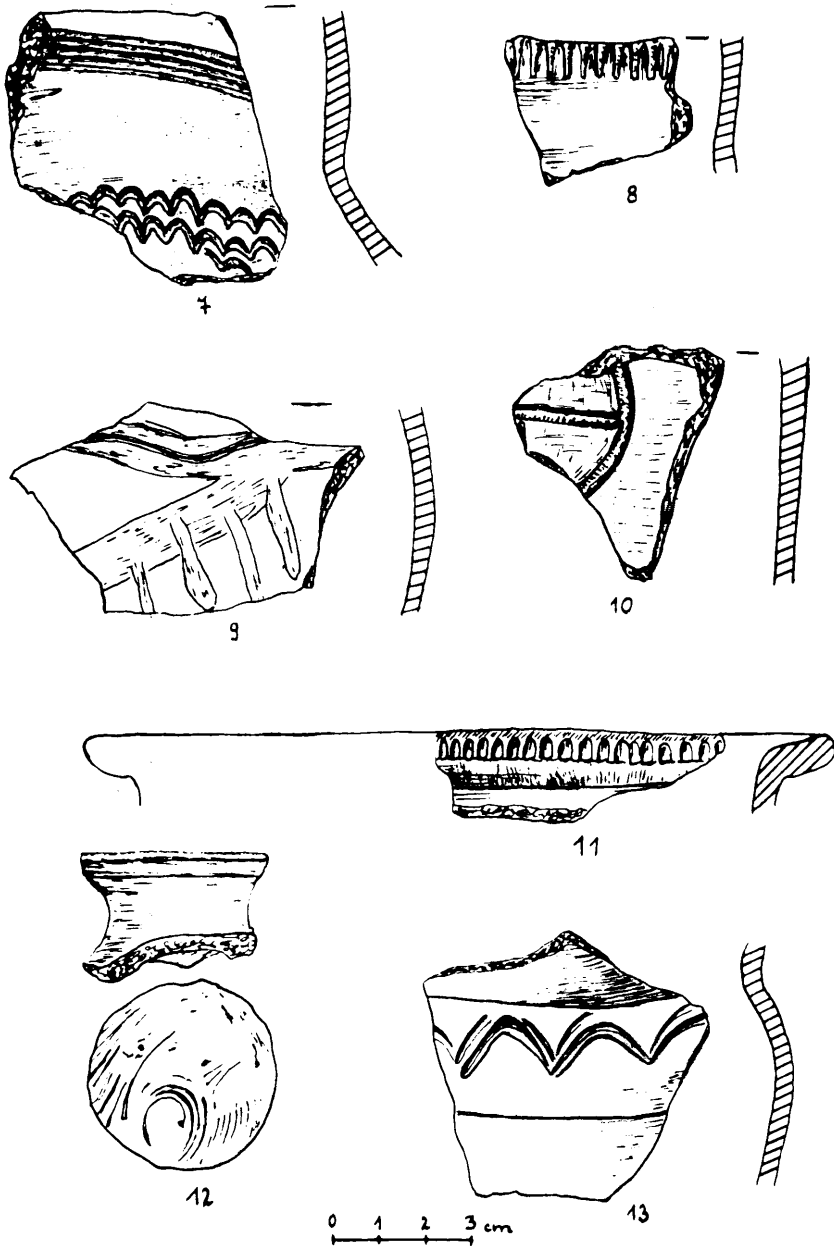
4. Wieś Pawłów ma metrykę średniowieczną, brak jednak danych do bliższego określenia czasu jej powstania. W XV w. właścicielem Pawłowa był Jan Skrzętka (Skrzentka) Pawłowski herbu Godziemba. W roku 1471 drogą zamiany Pawłów stał się własnością klasztoru świętokrzyskiego (*Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, t. VII, Warszawa 1886, s. 905 i ks. J. Wiśniewski, *Monografia dekanatu iłżeckiego*, Radom 1911, s. 153 n.).

5. W celu zbadania reliktyw osady średniowiecznej założono wykop badawczy o wymiarach 2 × 6 m, który zlokalizowano w poziomie piwnicznym we wschodniej

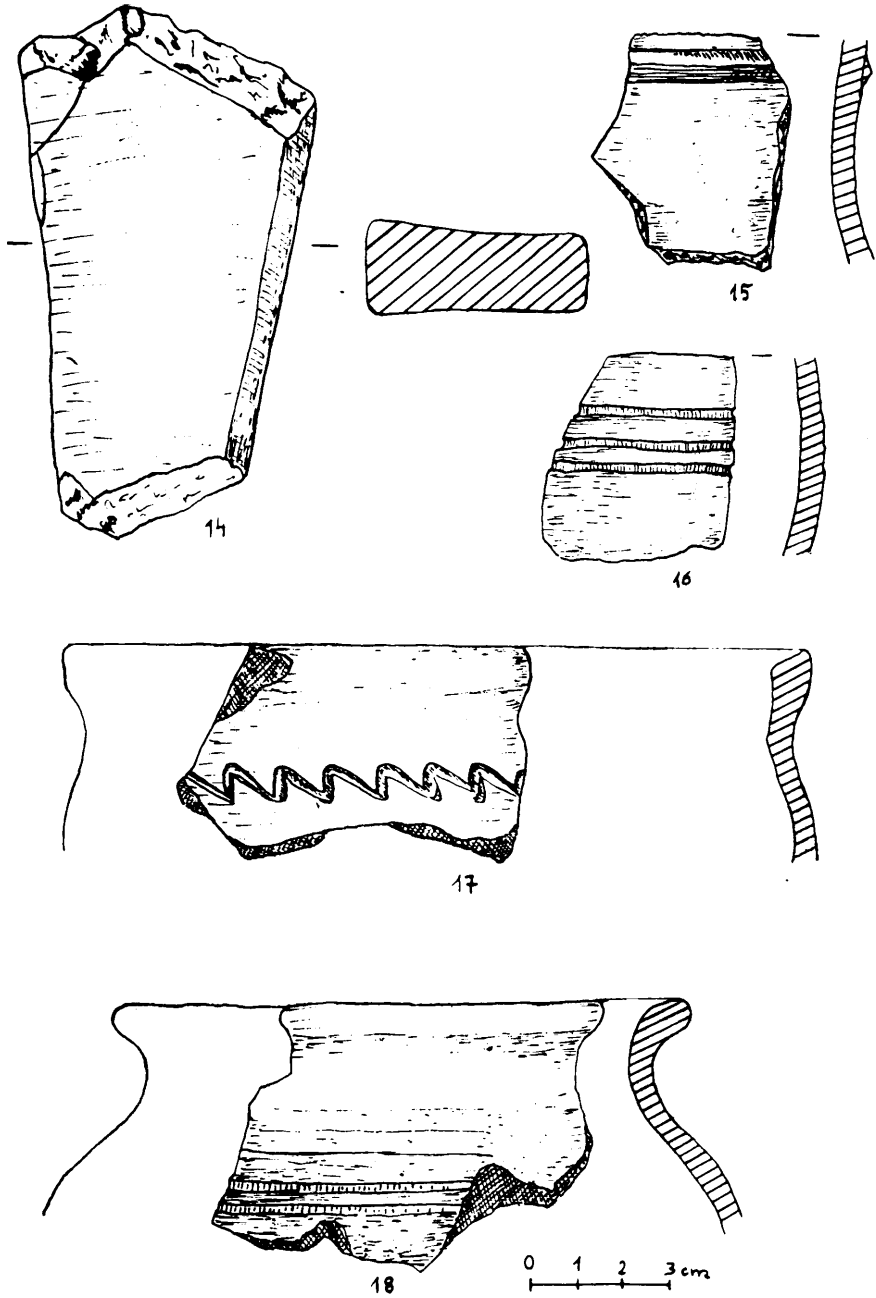
Plansa A. — Relikty osady średniowiecznej w Pawłowie: 1. grot oszczepu, 2. klucz, 3. sprzączka, 4. przedmiot sprężynkowy, 5. ostroga, 6. gwóźdź

Plansa B — Relikty osady średniowiecznej w Pawłowiu: 7. ułamek naczynia, 8. ułamek naczynia, 9. ułamek dzbana malowanego farbą koloru brązowego, 10. ułamek dna z fragmentem znaku garncarskiego, 11. ułamek brzegu naczynia, 12. uchwyt pokrywy glinianej, 13. ułamek naczynia

Plansza C. — Relikty osady średniowiecznej w Pawłowie: 14. fragment oselki z piaskowca szarego, 15. ułamek naczynia, 16. ułamek naczynia, 17. ułamek naczynia, 18. ułamek naczynia

części nowo wznoszonej plebanii. W toku eksploracji archeologicznej stwierdzono występowanie warstwy kulturowej o miąższości ca 50 cm. Eksplorowana warstwa stanowiła dolną część pierwotnego uwarstwienia terenu, który zniwelowano w trakcie kopania fundamentów pod plebanię. Wówczas to interesujący nas tu odcinek terenu obniżono przeciętnie o 120 cm lub nawet nieco więcej. Trudno zatem definitywnie ustalić, na jakim poziomie znajdował się pierwotny strop warstwy kulturowej, po której została tylko spągowa część. Warstwa ta wkopana była w zwarty, poziom calcowy, który tworzyła glina lessowa. Warstwa kulturowa składała się z ziemi próchnicznej barwy brunatnoczarnej. Znalezione w niej węgiel drzewny, kawałki polepy, kamienie, liczne ułamki naczyń glinianych, przedmioty szklane i żelazne. Planigrafia warstwy kulturowej i jej zawartość wskazuje, iż odsłonięte relikty stanowią pozostałość bliżej nie określonego obiektu mieszkalnego.

6. W obrębie zbadanego odcinka obiektu mieszkalnego znaleziono następujący materiał kulturowy:

- żelazny grot oszczepu z tuleją (pl. A, 1), długość 37 cm, długość liścia 24 cm, szerokość maksymalna 5 cm, średnica tulei 3 cm;
- klucz żelazny (pl. A, 2) z trójzębnym piórem, trzonkiem o przekroju kolistym i kolisto ukształtowanym uchem, długość 15 cm;
- ostroga żelazna (pl. A, 5) z nie zachowanym bodźcem gwiazdzystym;
- sprzączka żelazna (pl. A, 3), 2 gwoździe (pl. A, 6) i przedmiot sprężynkowy (pl. A, 4);
- 29 fragmentów naczyń glinianych silnie obtaczanych, wypalonych w atmosferze redukcyjnej (siwionych), przeważnie o wyblyszczonej powierzchni, w tym kilka zdobionych żłobkami poziomymi i kilka zdobionych przez miejscowe wyblyszczenie powierzchni. Między innymi 2 fragmenty uch dzbanów;
- 60 fragmentów wylewów naczyń glinianych, w tym sporo ułamków z wrębem na pokrywkę; 1 ułamek naczynia cylindrycznego z ornamentem falistym, kilkanaście ze żłobkami prostymi dokolnymi, 4 fragmenty pokrywek. Przeważają okazy brunatnej barwy, a pozostałe są koloru brązowego i popielatego, dwa zaś okazy są malowane brązową farbą (pl. B, 9);
- 340 ułamków naczyń glinianych cienko- i średniościennych, o ściankach brunatnych, brązowych i beżowych zdobionych najczęściej pojedynczymi lub grupami żłobków poziomych, sporadycznie rzędami bruzd ukośnych, słupków pionowych oraz pasmami linii falistej (pl. B, 7 i pl. C. 17). Kilkanaście skorup zdobionych liniami poziomymi i pionowymi wykonanymi brązową farbą. 1 mała skorupka obustronnie polewana zieloną i brązową glazurą;
- 32 fragmenty naczyń glinianych obtaczanych. Są to ułamki przydenne z elementami den płaskich na podsypce piaskowej. Na dnach widoczne negatywy nierówności krążka garncarskiego. Na ułamku jednego dna zachowany fragment znaku garncarskiego (pl. B, 10) w kształcie krzyża w kole (?);
- fragment oselki z piaskowca szarego o wymiarach 10 × 6 × 2 cm (pl. C, 14);
- 2 fragmenty butelki szklanej, grubości 0, 2–0, 4 cm i ułamek szkła okiennego (?) o grubości 0,1 cm;
- kawałki polepy oraz 45 kości i zębów zwierzęcych.

7. Przystępując do omówienia opisanego wyżej wykopaliska archeologicznego wraz ze znalezionym w nim materiałem ruchomym, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na jego szczątkowy stan zachowania i wynikające z tego ograniczone możliwości interpretacji naukowej. Stratygrafia warstwy kulturowej wskazuje na jej fragmentaryczność zachowania, z planigrafii jej zaś wynika, iż obiekt mieszkalny miał zarys prostokątny. Ponieważ mamy tu do czynienia z siedzibą rycerską — jak na to

wskazuje charakter znalezisk zawierających między innymi żelazną broń i ostrogę — należy sądzić, iż była ona więcej niż jednoizbowa. Odkryty więc jej zarys stanowi zatem jedynie odcinek bliżej nie określonej większej całości, niestety nie zachowanej. Nie da się też zweryfikować, czy siedziba (zapewne jednodworcza) miała charakter obronny, czego wszakże wykluczyć nie można.

Jaśniej natomiast rysuje się sprawa chronologii obiektu. Ceramika stanowiąca tu najliczniejszą grupę znalezisk przemawia za XIII- i XIV-wieczną jego chronologią. Ceramika ta jest dość zaawansowana technologicznie (silne obtaczanie), a okazy ceramiki siwionej pochodzą z naczyń może nawet całkowicie już toczonych.

Elementem uściślającym chronologię jest ostroga z kółkiem gwiaździstym o długości widełek 3,5 cm. Ostrogi z kółkiem gwiaździstym pojawiły się w Polsce w ostatniej ćwierci XIII w. lub na przełomie wieków XIII i XIV (Z. Hilczerówna, *Ostrogi polskie z X-XIII w.*, Poznań 1956, s. 62-69 i 98-103 oraz tej samej autorki: *Chronologia ostróg z X do XIII wieku*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXIII, 1956, s. 203-206), na co wskazują dane archeologiczne i ikonograficzne. Egzemplarz pawłowski ostrogi według klasyfikacji opracowanej przez cytowaną autorkę należy do typu III odmiany 1. Ostrogi tej odmiany utrzymują się w użyciu do pierwszej połowy XIV w. Sądzę, że taka też w przybliżeniu jest chronologia osady średniowiecznej w Pawłowie.

Zygmunt Pyntki

РЕЛИКТЫ СРЕДНЕВЕКОВОГО ПОСЁЛКА В ПАВЛУВЕ (КЕЛЕЦКОЕ ВОЕВОДСТВО)

Предметом данной работы являются реликты средневекового посёлка в Павлуве, открыты в 1979 г., научно исследованные в 1980 г. Павлув — это старинная деревня, о чём свидетельствует упомянутый в статье приходский костёл, построенный в 1326 г.

В деревне был найден прямоугольный контур части жилого объекта (рыцарской резиденции) с культурным пластом мощностью в 50 сантиметров. В нём были раскопаны многие керамические, железные и стеклянные изделия, а также кости животных.

Опираясь на керамический материал и шпору с звездообразным колечком, возникновение посёлка определено приблизительно на годы 1300–1350.

RELICS OF A MEDIAEVAL SETTLEMENT AT PAWŁÓW, KIELCE PROVINCE

The article deals with the relics of a mediaeval settlement at Pawłów discovered in 1979 and excavated in 1980. Pawłów is an old village; in 1326 a parish church is mentioned there.

A rectangular outline of a part of the dwelling-place (a knight's abode) was excavated from a culture stratum 50 cm thick. Numerous ceramic items as well as ironware, glassware and animal bones were found. On the basis of the ceramic material and a spur with a star-like ring, the chronology of the settlement is established roughly between the years 1300–1350.